

**Współpraca szkół z podmiotami zewnętrznymi
na rzecz kompleksowego wspierania rozwoju uczniów zdolnych.
Seminarium w Ośrodku Rozwoju Edukacji, Warszawa 25.06.2014 r.**

Opracowanie: dr Tomasz Knopik
Instytut Psychologii KUL

Plan seminarium:

1. Rozgrzewka twórcza. Po co twórczość uczniom zdolnym?
2. Podmioty zaangażowane w działania na rzecz ucznia zdolnego z perspektywy lokalnej i ogólnopolskiej: zadania i podejmowane działania.
3. Zakres współpracy pomiędzy szkołą a innymi podmiotami w zakresie wspierania rozwoju uczniów zdolnych.
4. Model współpracy pomiędzy szkołą a innymi podmiotami na rzecz wspierania rozwoju uczniów zdolnych oraz strategii jego wdrażania.

1. Rozgrzewka twórcza (do wykonania karta pracy nr 1)

Usprawnianie myślenia twórczego uczniów zdolnych jest kluczowym zadaniem w procesie wspomaganie ich rozwoju. Zgodnie z trójpięściennym modelem J. Renzulliego zdolności człowieka warunkowane są równoważeniem się (i dopełnianiem, a nawet kompensowaniem) zdolności ogólnych (w tym przede wszystkim inteligencji), zaangażowania zadaniowego (motywacji do pracy) i twórczości (otwartości poznawczej, płynności i oryginalności myślenia, tolerancji do ponoszenia ryzyka poznawczego). Jak wskazują jednak liczne badania psychologiczne i pedagogiczne myślenie twórcze nie jest uważane w polskiej szkole za kluczowe, co więcej: bywa uznawane za niebezpieczne lub niewygodne (por. Karwowski, 2006; Limont, 2011; Klus-Stańska, Nowicka, 2013). Jest to istotny problem szczególnie z perspektywy postulatu budowania nowoczesnego społeczeństwa innowacji, w którą to budowę najzdolniejsi uczniowie powinni być w pełni zaangażowani.

Uczestnicy seminarium zdiagnozowali następujące bariery twórczości w polskiej szkole uniemożliwiające (lub ograniczające) rozwijanie kreatywności przez uczniów zdolnych:

- schematyczne testy osiągnięć uczniów wymuszające na nauczycielach i samych uczniach trenowanie jasno opisanych skryptów bez możliwości ich swobodnej modyfikacji;
- konserwatyzm myślenia samych nauczycieli implikujący konserwatyzm i dużą zachowawczość uczniów;
- brak podmiotowego podejścia do edukacji uczniów zdolnych (zbyt rzadkie podejście konstruktywistyczne, w którym to uczeń jest podmiotem – autorem swojej wiedzy, zdobywa tę wiedzę samodzielnie na skutek postawienia sobie istotnych pytań w formie problemów do rozwiązania, nauczyciel jedynie asystuje, inspiruje, zaciekawia, toruje drogę, ale nie daje gotowej odpowiedzi/recepty);
- niski stopień współpracy podmiotów polskiej oświaty na rzecz rozwijania kreatywności wśród uczniów zdolnych (liczne konkursy tematyczne dotyczą wiedzy ogólnej lub inteligencji analitycznej, brakuje promowania przejawów kreatywności i innowacyjności uczniów zdolnych).

Uczestnicy seminarium zapoznawszy się z przykładowymi ćwiczeniami z zakresu treningu twórczości i myślenia analitycznego sformułowali następujące rekomendacje (na forum oraz w wypowiedziach pisemnych):

- a) wspólne zaangażowanie szkół, poradni psychologiczno-pedagogicznych i bibliotek pedagogicznych w prowadzenie regularnych kursów myślenia innowacyjnego dla uczniów zdolnych (częste zafiksowanie uczniów zdolnych na dobrych ocenach rozwija w nich schematyzm myślenia – należy temu zaradzić poprzez rozwijanie kreatywności); **kurs może mieć formę e-learningową** (uczeń otrzymuje codziennie na swoją skrzynkę krótkie zadanie do wykonania – ok. 5 min.; regularność w wykonywaniu tego typu ćwiczeń pozwoli na dość szybkie osiągnięcie zamierzonych efektów);
- b) organizowanie przez szkoły we współpracy z lokalnymi ośrodkami kultury, miejskimi domami kultury, kinami, teatrami spotkań z ludźmi twórczymi, którzy prezentują niestandardowe poglądy, wymykające się prostym, zero-jedynkowym klasyfikacjom (spotkania pod roboczą nazwą: PIĘKNE UMYŚŁY mają być okazją do przełamania barier poznawczych w zakresie podejmowania ryzyka myślenia twórczego);

- c) zaangażowanie lokalnych centrów transferu wiedzy i nowych technologii (jednostki sektora B+R wdrażające innowacje naukowe w przedsiębiorstwach – wg danych PARP w 2010 r. było ich 735, por. Kijewska-Dąbrowska, Lipiec, 2012) w prowadzenie zajęć pokazowych dla uczniów zdolnych dotyczących strategii wdrażania innowacji (głównie technologicznych); przykładowe instytucje: Centrum Transferu Technologii przy Fundacji "Inkubator" w Łodzi oraz Centrum Rozwoju Przedsiębiorczości przy Politechnice Warszawskiej, Wrocławskie Centrum Transferu Technologii przy Politechnice Wrocławskiej, Centrum Transferu Technologii przy Agencji Rozwoju Regionalnego MARR w Mielcu, Centrum Transferu Technologii w Gdańsku, Centrum Transferu Technologii przy Fundacji PROGRESS & BUSINESS w Krakowie, Centrum Transferu Technologii przy Ośrodku Badawczo- Rozwojowym Obrabiarek i Urzędzeń Specjalnych w Poznaniu.

2. Podmioty zaangażowane w działania na rzecz ucznia zdolnego z perspektywy lokalnej i ogólnopolskiej: zadania i podejmowane działania

ANALIZA DOKUMENTÓW OŚWIATOWYCH:

- Rozporządzenie MEN z dnia 1 lutego 2013 r. (poz. 199) w sprawie szczegółowych zasad działania publicznych poradni psychologiczno-pedagogicznych, w tym publicznych poradni specjalistycznych
- Rozporządzenie MEN z dnia 30.04.2013 r. w sprawie zasad udzielania i organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach
- Rozporządzenie MEN z dnia 28.02.2013 r. w sprawie szczegółowych zasad działania publicznych bibliotek pedagogicznych
- Rozporządzenie MEN z dnia 19 listopada 2009 r. w sprawie placówek doskonalenia nauczycieli (z późn. zmianami)

ROZPORZĄDZENIE MINISTRA EDUKACJI NARODOWEJ z dnia 1 lutego 2013 r. (poz. 199) w sprawie szczegółowych zasad działania publicznych poradni psychologiczno-pedagogicznych, w tym publicznych poradni specjalistycznych.

§ 2: *Do zadań poradni należy:*

- 1) *diagnozowanie dzieci i młodzieży;*
- 2) *udzielanie dzieciom i młodzieży oraz rodzicom bezpośredniej pomocy psychologiczno-pedagogicznej;*

- 3) realizowanie zadań profilaktycznych oraz wspierających wychowawczą i edukacyjną funkcję przedszkola, szkoły i placówki, w tym wspieranie nauczycieli w rozwiązywaniu problemów dydaktycznych i wychowawczych;
- 4) organizowanie i prowadzenie wspomagania przedszkoli, szkół i placówek w zakresie realizacji zadań dydaktycznych, wychowawczych i opiekuńczych

Realizowanie przez poradnie zadań, o których mowa w § 2 pkt 3, polega w szczególności na:

- 1) udzielaniu nauczycielom, wychowawcom grup wychowawczych lub specjalistom pomocy w:
 - a) rozpoznawaniu indywidualnych potrzeb rozwojowych i edukacyjnych oraz możliwości psychofizycznych dzieci i młodzieży, w tym w rozpoznawaniu ryzyka wystąpienia specyficznych trudności w uczeniu się u uczniów klas I–III szkoły podstawowej,
 - b) planowaniu i realizacji zadań z zakresu doradztwa edukacyjno-zawodowego,
 - c) rozwijaniu zainteresowań i uzdolnień uczniów;**
- 2) współpracy z przedszkolami, szkołami i placówkami w udzielaniu i organizowaniu przez przedszkola, szkoły i placówki pomocy psychologiczno-pedagogicznej oraz opracowywaniu i realizowaniu indywidualnych programów edukacyjno-terapeutycznych oraz indywidualnych programów zajęć rewalidacyjno-wychowawczych;
- 3) współpracy, na pisemny wniosek dyrektora przedszkola, szkoły lub placówki lub rodzica dziecka niepełnosprawnego albo pełnoletniego ucznia niepełnosprawnego, w określeniu niezbędnych do nauki warunków, sprzętu specjalistycznego i środków dydaktycznych, w tym wykorzystujących technologie informacyjno-komunikacyjne, odpowiednich ze względu na indywidualne potrzeby rozwojowe i edukacyjne oraz możliwości psychofizyczne dziecka niepełnosprawnego albo pełnoletniego ucznia niepełnosprawnego;
- 4) udzielaniu nauczycielom, wychowawcom grup wychowawczych lub specjalistom pomocy w rozwiązywaniu problemów dydaktycznych i wychowawczych
- 5) podejmowaniu działań z zakresu profilaktyki uzależnień i innych problemów dzieci i młodzieży;
- 6) prowadzeniu edukacji dotyczącej ochrony zdrowia psychicznego wśród dzieci i młodzieży, rodziców i nauczycieli;

7) udzielaniu, we współpracy z placówkami doskonalenia nauczycieli i bibliotekami pedagogicznymi, wsparcia merytorycznego nauczycielom, wychowawcom grup wychowawczych (...).

Zadania wyżej wymienione są realizowane w szczególności w formie:

- 1) porad i konsultacji;
- 2) udziału w spotkaniach odpowiednio nauczycieli, wychowawców grup wychowawczych
- 3) udziału w zebraniach rad pedagogicznych;
- 4) warsztatów;
- 5) grup wsparcia;
- 6) wykładów i prelekcji;
- 7) prowadzenia mediacji;
- 8) interwencji kryzysowej;
- 9) działalności informacyjno-szkoleniowej;
- 10) organizowania i prowadzenia sieci współpracy i samokształcenia dla nauczycieli, wychowawców grup wychowawczych i specjalistów, którzy w zorganizowany sposób współpracują ze sobą w celu doskonalenia swojej pracy, w szczególności poprzez wymianę doświadczeń.

Rozporządzenie MEN z dnia 30.04.2013 r. w sprawie zasad udzielania i organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach:

§ 5. 1. Pomoc psychologiczno-pedagogiczną organizuje dyrektor przedszkola, szkoły i placówki.

2. Pomocy psychologiczno-pedagogicznej w przedszkolu, szkole i placówce udzielają uczniom nauczyciele, wychowawcy grup wychowawczych oraz specjaliści wykonujący w przedszkolu, szkole i placówce zadania z zakresu pomocy psychologiczno-pedagogicznej, w szczególności psycholodzy, pedagodzy, logopedzi, doradcy zawodowi i terapeuci pedagogiczni, zwani dalej „specjalistami”.

3. Pomoc psychologiczno-pedagogiczna jest organizowana i udzielana we współpracy z:

- 1) rodzicami uczniów;*

- 2) *poradniami psychologiczno-pedagogicznymi, w tym poradniami specjalistycznymi, zwanymi dalej „poradniami”;*
- 3) *placówkami doskonalenia nauczycieli;*
- 4) *innymi przedszkolami, szkołami i placówkami;*
- 5) *organizacjami pozarządowymi oraz innymi instytucjami działającymi na rzecz rodziny, dzieci i młodzieży.*

Przeprowadzona podczas seminarium analiza ww. aktów prawnych oraz prezentacja własnych doświadczeń uczestników seminarium umożliwiła sformułowanie następujących wniosków:

- opieką poradni psychologiczno-pedagogicznych obejmowani są przede wszystkim uczniowie z deficytami, rzadko rodzice udają się do poradni z uczniami zdolnymi (chyba, że wymagane jest badanie związane ze staraniem się o indywidualny tok nauki lub przyspieszenie edukacji);
- współpraca międzypodmiotowa na rzecz ucznia zdolnego, jeżeli już ma miejsce, zazwyczaj odbywa się pomiędzy dwoma instytucjami (szkoła – poradnia; szkoła – biblioteka; szkoła - fundacja);
- zazwyczaj odpowiedzialność za rozwijanie ucznia zdolnego spoczywa na nauczycielach, którym brakuje możliwości pełnego sprostania ich potrzebom (mimo, że np. podstawa programowa dla szkoły podstawowej, z której realizacji nauczyciele są rozliczani, wprost pisze, iż zadaniem szkoły jest odkrycie zdolności w każdym uczniu i ich rozwinięcie);
- wielu uczniów zdolnych przechodzi przez system edukacji niezidentyfikowani jako zdolni; badania B. Dyrdy (2000) wskazują na ok. 50% udział w populacji uczniów zdolnych uczniów z syndromem zaniżonych osiągnięć szkolnych (uczniowie, pomimo wysokiego potencjału, wykazują się niskimi lub bardzo niskimi wynikami); ograniczenie osób z syndromem zaniżonych osiągnięć szkolnych jest bardzo ważnym zadaniem do realizacji w ramach współpracy międzypodmiotowej.

Wypowiedzi uczestników dotyczące współpracy na rzecz ucznia zdolnego dotyczyły różnych znaczeń terminu „współpraca”. Celem wypracowania jednolitej nomenklatury, zaprezentowane zostały wyjaśnienia terminologiczne.

Współpraca – analiza pojęcia, czynniki i modele współpracy

Czym jest współpraca? – analiza pojęcia.

Wg „Słownika języka polskiego” PWN (2013):

Współpraca - działalność prowadzona wspólnie przez jakieś osoby, instytucje lub państwa

Współdziałanie – działanie wspólnie z kimś

Kooperacja – współdziałanie w jakiejś dziedzinie

Są to zatem synonimy.

Według psychologicznych teorii konfliktu i współpracy (por. Deutsch, Coleman, 2005) wyżej wymienione pojęcia nie są synonimiczne.

Współdziałanie:

- **Współpraca (kooperacja)** – typ relacji polegający na takiej strategii osiągania własnych celów, w której równolegle realizowane są cele innych podmiotów
- **Rywalizacja** – typ relacji polegający na możliwości realizacji własnych celów jedynie pod warunkiem niezrealizowania celów przez inne podmioty (biorące udział w tej relacji)

Badania psychologów społecznych (Jakubowska, 2008; Czapiński, Panek, 2013; Skarżyńska, 2003) wskazują na dość silny w polskim społeczeństwie syndrom orientacji na dominację społeczną (zachowanie hierarchii społecznej, faworyzowanie swojej grupy), który przejawia się w zachowaniach o charakterze rywalizacyjnym.

Skutki rywalizacji prezentuje tabela poniżej:

pozytywne	negatywne
wzrost motywacji osiągnięć	rodzi nieufność, lęk
poprawa jakości funkcjonowania organizacji	spadek motywacji wewnętrznej
monitoring rynku (co w trawie piszczycy?)	spadek kreatywności
docenienie potrzeb klienta	spadek poczucia własnej wartości
efekt „czyszczenia” rynku	wzrost poziomu wrogości wobec innych

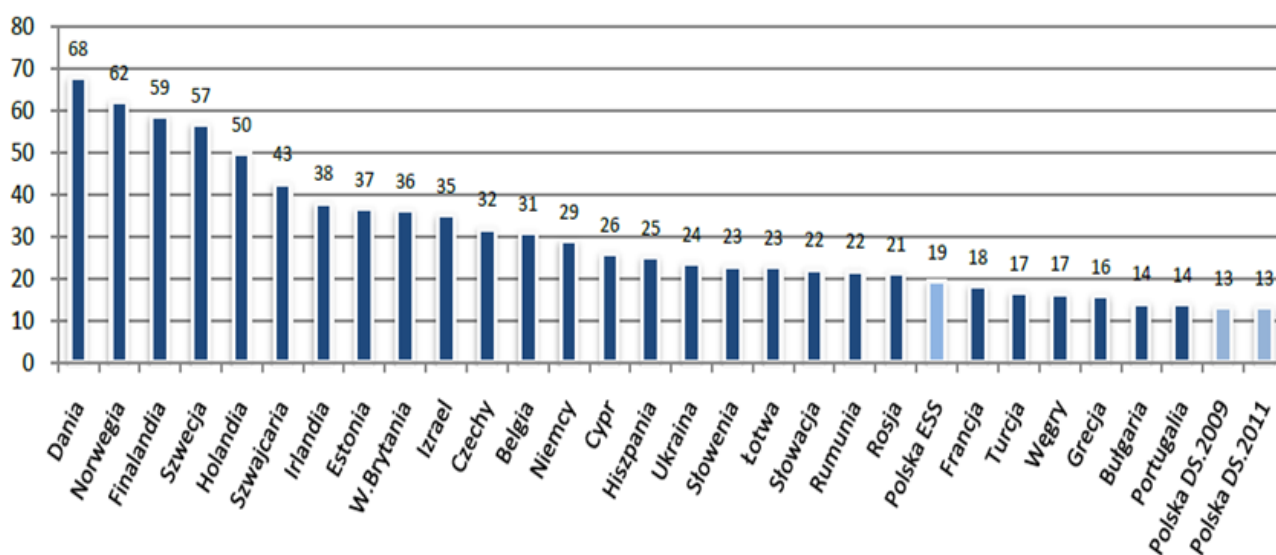
Tab. nr 1. Skutki rywalizacji – opracowanie własne

David Sarnoff – twórca NBC:

„Rywalizacja wydobywa z produktów to, co najlepsze, z ludzi zaś to, co najgorsze”. Co to oznacza? – swobodne wypowiedzi na forum. Konkluzja: Większość dotychczasowych działań w ramach współpracy na rzecz ucznia zdolnego opierała się na różnych konkursach, olimpiadach, a więc rywalizacji, zachowaniach ofensywnych. Należy zrównoważyć te działania poprzez różnego rodzaju inicjatywy współpracy między uczniami.

Problem do dyskusji:

Polska szkoła – współpracująca czy rywalizująca? – próba osądu. Podstawą modelowania współpracy podmiotów na rzecz ucznia zdolnego powinna być analiza jakości ogólnej współpracy w środowisku polskiej szkoły. Materiał pomocniczy: wykres dot. ufności społecznej wg *Diagnozy Społecznej*.

Tab. 2. Poziom ufności społecznej (odsetek odpowiedzi 7-10 na skali 0-10, gdzie 0 oznacza „ostrożności nigdy za wiele”, a 10 „większości ludzi można zaufać”, *Diagnoza Społeczna 2011*, s. 285).

Czy potrafimy współpracować na rzecz dobra uczniów?

WNIOSKI z dyskusji:

- współpraca jest bardzo trudna, ponieważ aktualnie w dobie niżu demograficznego szkoły konkurują między sobą o ucznia; każda szkoła pracuje na swój rachunek, w związku z tym wspólne inicjatywy na rzecz uczniów nie cieszą się dużą popularnością (główny problem: gdyby dana inicjatywa odniosła sukces, kto byłby ojcem tego sukcesu?)

- współpraca jest trudna również między samymi nauczycielami wewnątrz danej placówki; awans zawodowy i determinacja w zdobywaniu jego kolejnych stopni destruktywnie oddziałuje na podejmowanie przez nauczycieli wspólnych działań

- silna orientacja indywidualistyczna polskiej szkoły (powszechne przekonanie, że praca indywidualna jest bardziej efektywna niż praca zespołowa; nauczyciele wolą wykonywać pewne działania samodzielnie niż poświęcać swój czas na wypracowywanie efektów w grupie)
- niskie poczucie zaufania społecznego negatywnie oddziałuje na współpracę między podmiotami w polskiej oświacie
- konieczność wykazania się danej placówki oświatowej przed organem prowadzącym powoduje podejmowanie działań samodzielnych tak, aby uniknąć ewentualnego problemu przypisania sobie zasług.

Zidentyfikowane zatem bariery o charakterze systemowym (sposób finansowania oświaty, awans zawodowy), jak i mentalno-społeczny (brak zaufania społecznego, unikanie działań grupowych na rzecz z pozoru bardziej wydajnej pracy samodzielnej).

Postulat redukcji tych barier powinien być włączony w proces modelowania optymalnej współpracy podmiotów na rzecz wspierania uczniów zdolnych.

Współpraca szkół na rzecz rozwoju uczniów zdolnych w praktyce

Badania przeprowadzone przez T. Knopika w okresie 01.2012 – 03.2014 wśród 122 dyrektorów szkół podstawowych i gimnazjalnych w terenie woj. lubelskiego i łódzkiego (z tego 50% szkoły wiejskie) wskazują, że:

- 28% szkół podejmuje współpracę z podmiotami zewnętrznymi na rzecz ucznia zdolnego, przy czym 97% badanych dyrektorów uważa, że do ich szkół uczęszczają uczniowie zdolni (co ciekawe: zaledwie 23% badanych twierdzi, że w ich szkołach uczą się uczniowie wybitnie zdolni);
- podejmowana współpraca opiera się na:
 - organizowaniu wspólnie z poradniami psychologiczno-pedagogicznymi zajęć rozwijających uzdolnienia i zainteresowania uczniów (15 szkół);
 - organizowaniu wspólnie z uczelniami wyższymi zajęć specjalistycznych dla uczniów wybitnie zdolnych (12 szkół);
 - organizowaniu z lokalnym teatrem/galerią/muzeum warsztatów artystycznych (12 szkół);
 - uczestnictwie nauczycieli w kursach i szkoleniach organizowanych przez ODN dotyczących pracy z uczniami zdolnymi (12 szkół);
 - uczestnictwie uczniów zdolnych w programach instytucji III sektora wspierających rozwój talentów w Polsce (10 szkół).

WNIOSKI:

- zbyt wąski zakres współpracy i niski stopień jej upowszechnienia;
- jednorodność podmiotów współpracujących ze szkołami;
- brak zaangażowania bibliotek;
- brak zaangażowania we współpracę sektora prywatnego (przedsiębiorstw);
- brak działań systemowych (kompleksowych) – angażujących wiele podmiotów.

Nastawienie uczniów zdolnych na współpracę i budowanie społeczeństwa obywatelskiego

Uczestnicy seminarium, analizując najbardziej według nich newralgiczne problemy uczniów zdolnych, które mogłyby zostać przynajmniej częściowo zredukowane dzięki efektywnej współpracy międzypodmiotowej, wskazali na bardzo niską orientację społeczną osób zdolnych. Przyczynkiem do tej analizy stało się pytanie: *Po co człowiek posiada zdolności, w jaki celu je rozwija?* Wspólny wniosek z przeprowadzonej dyskusji wybrzmiał następująco:

Zdolności mają służyć równoczesnemu budowaniu indywidualnego szczęścia (dobrostanu) osoby zdolnej, jak i dobra społecznego. Osoby zdolne jako posiadające ponadprzeciętny potencjał powinny wykorzystać go do poprawiania (ulepszania) standardu życia całego społeczeństwa (zarówno w warstwie pragmatycznej, jak i etycznej).

Okazuje się jednak, że wnioski uczestników seminarium są rozbieżne z postawą osób zdolnych wobec rozwijanych zdolności. Badania przeprowadzone przez T. Knopika wśród 120 uczniów zdolnych (nominacje nauczycieli i średnia ocen powyżej 4,75) reprezentujących 15 gimnazjów z terenu woj. lubelskiego wskazały dość jednoznacznie, że badani postrzegają swe zdolności głównie jako narzędzie do realizacji kariery (*Chciałbym/chciałabym, żeby posiadane zdolności umożliwiły mi przede wszystkim osiągnięcie sukcesu zawodowego*; średnia zgodność z tym stwierdzeniem – 4,34, gdzie 1 oznacza *zupełnie się nie zgadzam*, a 5 *całkowicie się zgadzam*), nie zaś środek do poprawy rzeczywistości i niesienia pomocy innym (*Sądzę, że osoby zdolne powinny czuć się odpowiedzialne za rzeczywistość społeczną* – średnia: 2,22; *Staram się wykorzystać posiadany potencjał do pomagania innym ludziom* – średnia: 2,92). Może to wskazywać z jednej strony na ich egocentryczną postawę, z drugiej zaś na zaimplementowanie takim

przekazem ze strony szkoły i rodziców, który z rozwijania talentów czyni przede wszystkim sztukę odnoszenia i pomnażania sukcesów, gwarantującą rzekomo również sukces życiowy w przyszłości. Potwierdzają to wypowiedzi nauczycieli gimnazjalistów biorących udział w badaniu. Najczęstszą odpowiedzią na pytanie: *Co świadczy według Ciebie o kompetentnym wspieraniu przez nauczyciela rozwoju uczniów zdolnych?* była *sukcesy w konkursach i olimpiadach* (82% wskazań) zaś najrzadszą *podejmowanie przez ucznia inicjatyw społecznych* (18%).

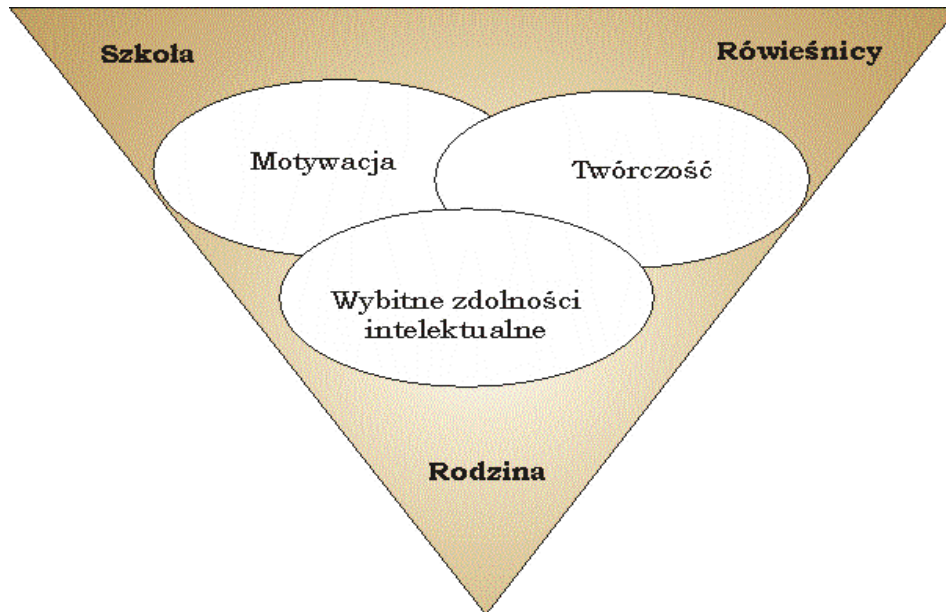
Tymczasem, jak wskazują badania psychologiczne, aktywność obywatelska jest związana z: *przystosowaniem, zadowoleniem z życia i bogatą siatką kontaktów społecznych, a także z korzyściami ekonomicznymi płynącymi z przedsiębiorczości. Osoby bierne, nieangażujące się w żadną aktywność społeczną, w przeciwieństwie do osób aktywnych na różnych polach są najmniej zadowolone ze swojego życia, mają najsilniejsze poczucie krzywdy, są słabo związane z miejscem swojego zamieszkania i lokalną społecznością, są nieufne i mają silne poczucie alienacji* (Zalewska, Krzywisz-Rynkiewicz, 2011, s. 15).

Rekomendacja uczestników seminarium: **Warto wykorzystać współpracę między podmiotami na rzecz ucznia zdolnego do pokazania mu, że w Polsce można z sukcesem podejmować wspólne inicjatywy tak, aby on sam w przyszłości dostrzegał sens zaangażowania prospołecznego. Im wyższa jakość współpracy między podmiotami zorientowana wokół uczniów zdolnych, tym większa szansa na zaangażowanie obywatelskie samych uczniów.**

Modele zdolności oparte na współpracy instytucjonalnej na rzecz ucznia zdolnego

- Model F. Mönksa
- Monachijski Model Zdolności
- Model zdolności R. Milgram (interakcji ekopodmiotowej)

Czynniki egzogenne (środowiskowe), szczególnie wyartykułowane w tych koncepcjach związane są z konstruktywnym vs. destruktywnym działaniem podmiotów zewnętrznych na rzecz aktualizacji potencjału dziecka zdolnego.

Ryc. nr 1. Model F. Mönksa (2008)

Model F. Mönksa (ukazany powyżej) ujmuje zdolności jako zależne od wpływów czynników środowiskowych, co oznacza, że o tym, czy u danej osoby posiadany potencjał zostanie zaktualizowany, w głównej mierze decyduje pozytywne oddziaływanie z zewnątrz. Im bardziej konstruktywne oddziaływanie, tym bardziej efektywne rozpoznanie i wykorzystanie zdolności człowieka (Mönks, 2004). **WNIOSEK: Współpraca między podmiotami na rzecz wspierania uczniów zdolnych to szansa na optymalne rozwijanie przez nich swojego potencjału.**

Monachijski Model Zdolności opiera się na czterech względnie niezależnych wymiarach: czynniki talentu (zdolności), obszary działalności (dziedziny, w których przejawiane są zdolności), czynniki osobowościowe i uwarunkowania środowiskowe. Heller konstruując swoją koncepcję zdolności, oparł się na strukturalnym i funkcjonalnym rozróżnieniu między trzema rodzajami czynników, które roboczo nazwał: „predyktorami”, „moderatorami” i „kryteriami”. „Predyktory” to czynniki warunkujące talent, wrodzone zdolności o charakterze potencjalnym niezbędne do zdobywania osiągnięć, ale niewystarczające. Faktycznym wskaźnikiem zdolności w modelu monachijskim są osiągnięcia ujawniające się w konkretnych dziedzinach (obszarach działania). Do zdolności warunkujących talent („predyktorów”) Heller zaliczył:

- zdolności intelektualne
- zdolności twórcze

- kompetencje społeczne
- inteligencję praktyczną
- zdolności artystyczne
- muzykalność
- zdolności psychomotoryczne.

Osiem obszarów działania ujawniających posiadany talent („kryteria”) to:

- matematyka
- nauki przyrodnicze
- technologia
- informatyka, nauka, szachy
- sztuka (muzyka, malarstwo)
- języki
- lekkoatletyka, sport
- relacje społeczne.

Cechy osobowości („moderatory I”) kształtowane częściowo przez zdolności (*talent factors*) i jednocześnie zwrotnie oddziałujące na te zdolności i ich aktualizację w postaci osiągnięć (*performance areas*) to:

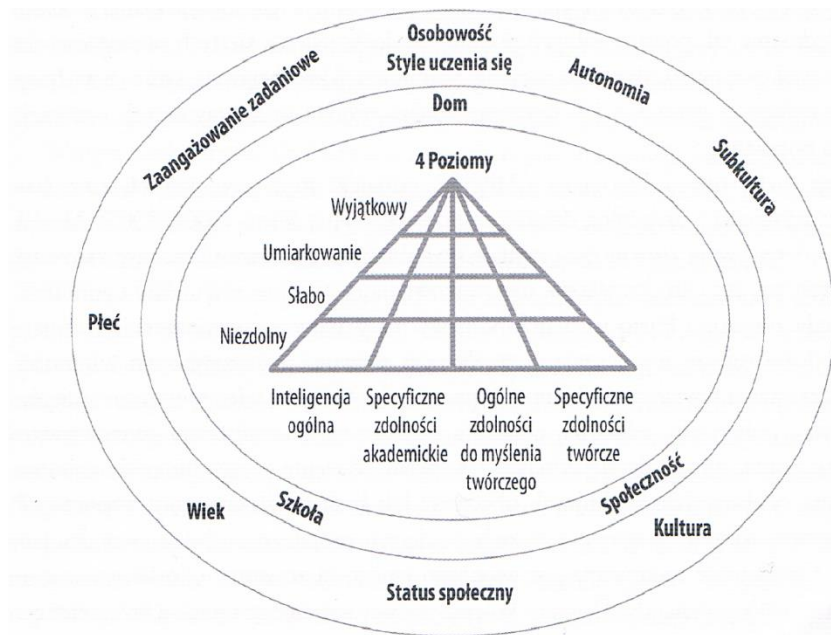
- radzenie sobie ze stresem
- motywacja osiągnięć
- strategie/style uczenia się
- lokalizacja kontroli
- nadzieja na sukces (w konfrontacji do strachu przed porażką)
- głód wiedzy (ciekawość poznawcza)
- samoocena.

Warunki środowiskowe („moderatory II”) oddziałujące bezpośrednio na rozwój zdolności i ich realizację w konkretnych dziedzinach to:

- klimat rodzinny
- liczba rodzeństwa i pozycja dziecka
- poziom wykształcenia rodziców
- stymulacja ze strony środowiska rodzinnego
- wymagania stawiane w domu
- przyjazne środowisko do nauki

- klimat panujący w klasie
- jakość i styl nauczania
- społeczne wzorce reakcji na sukcesy i porażki
- krytyczne wydarzenia życiowe.

Podobnie, jak w przypadku pierwszego rodzaju „moderatorów” główną funkcją tej grupy czynników jest dostarczanie pozytywnych bądź negatywnych wzmocnień w zakresie realizowania „kryteriów”. WNIOSEK: **Współpraca między podmiotami na rzecz wspierania uczniów zdolnych to szansa na optymalne rozwijanie przez nich swojego potencjału.**

Ryc. nr 1. Model F. Mönksa (2008)

Model R. Millgram (za: Karwowski, 2009, s. 47) podobnie jak pozostałe omówione modele akcentuje oddziaływanie czynników społecznych na proces rozwijania zdolności. Warto jednak podkreślić, że czynniki egzogenne mają tutaj bardziej fundamentalne znaczenie niż czynniki endogenne, co wskazuje, że efektywne wsparcie społeczne powinno być kluczowym działaniem w pomocy udzielanej uczniom zdolnym. WNIOSEK: **Współpraca między podmiotami na rzecz wspierania uczniów zdolnych to szansa na optymalne rozwijanie przez nich swojego potencjału.**

3. Zakres współpracy pomiędzy szkołą a innymi podmiotami w zakresie wspierania rozwoju uczniów zdolnych

Współpraca została omówiona na przykładzie wybranych „dobrych praktyk” w zakresie wspierania rozwoju uczniów zdolnych, m. in.:

- Krajowego Funduszu na rzecz Dzieci
- DiAMEnT-u - Dostrzec i aktywizować możliwości, energię, talenty.

Krajowy Fundusz na rzecz Dzieci jest organizacją pożytku publicznego, która od 1983 r. wspiera rozwój polskich talentów. W latach 1983-2013 przyznano 12643 rocznych nominacji do udziału w programie Funduszu uczniom z całego kraju w następujących kategoriach: naukowcy, muzycy, plastycy, tancerze. Fundusz pomaga w rozwoju poszerzając możliwości aktywności, umożliwiając nieodpłatny udział w organizowanych przez siebie zajęciach oraz - w przypadku stypendystów - dofinansowując realizację wybranych przedsięwzięć służących ich rozwojowi

Fundusz organizuje wsparcie dla uczniów wybitnie zdolnych dzięki współpracy z:

- szkołami (podstawowymi, gimnazjami i ponadgimnazjalnymi)
- uczelniami wyższymi
- muzeami
- teatrami
- Ministerstwem Nauki i Szkolnictwa Wyższego i Ministerstwem Edukacji Narodowej
- firmami z sektora prywatnego.

DiAMEnT - Od 1 marca 2009 roku do 31 grudnia 2013 roku Małopolskie Centrum Doskonalenia Nauczycieli w partnerstwie z Wyższą Szkołą Biznesu - National-Louis University w Nowym Sączu oraz National-Louis University w Chicago realizują projekt DiAMEnT, którego celem jest stworzenie systemu pracy z uczniami zdolnymi w województwie małopolskim. Projekt ma charakter systemowy, a w jego realizację zaangażowane będą **różne podmioty środowiska oświatowego, tworzące koalicję na rzecz wspierania rozwijania uzdolnień uczniów.**

Działania:

- Opracowanie jednolitych standardów tworzenia programów zajęć dla uczniów zdolnych w zakresie kompetencji kluczowych i twórczego myślenia oraz zasady diagnozowania uzdolnień
- Opracowanie programów w zakresie twórczego myślenia dla uczniów kl.1-3, programów zajęć pozalekcyjnych dla uczniów zdolnych w zakresie wskazanych kompetencji, programów e-learningowych kół naukowych i programu szkoły letniej
- Opracowanie jednolitych standardów tworzenia programów zajęć dla uczniów zdolnych w zakresie kompetencji kluczowych i twórczego myślenia oraz zasady diagnozowania uzdolnień
- Opracowanie programów w zakresie twórczego myślenia dla uczniów kl.1-3, programów zajęć pozalekcyjnych dla uczniów zdolnych w zakresie wskazanych kompetencji, programów e-learningowych kół naukowych i programu szkoły letniej

Podmioty zaangażowane:

- pracownicy wyższych uczelni,
- pracownicy poradni psychologiczno-pedagogicznych,
- konsultanci i doradcy metodyczni placówek doskonalenia nauczycieli,
- nauczyciele,
- samorząd.

podmiot	realizowany cel
Ania	samorozwój
gimnazjum Ani	udzielenie kompetentnego wsparcia uczennicy o specjalnych potrzebach edukacyjnych
rodzice Ani	sukces/szczęście córki
uczelnia wyższa	promowanie się wśród kandydatów na przyszłych studentów – utrzymanie liczby studentów
lokalny teatr	promocja instytucji
niepubliczny ośrodek doskonalenia nauczycieli	weryfikacja skuteczności tutoringu, sprzedaż usługi szkoleniowej, promocja instytucji

Tab. 3. Przykładowe cele realizowane w ramach współpracy – Dobre praktyki DiAMEnT.

4. Model współpracy pomiędzy szkołą a innymi podmiotami na rzecz wspierania rozwoju uczniów zdolnych

I. Ustalenia terminologiczne:

Uczestnicy seminarium podjęli podczas dyskusji bardzo istotne zagadnienie samej terminologii stosowanej w psychologii i pedagogice zdolności. „Uczeń zdolny” nie jest pojmowany przez nich jednakowo i dlatego opracowanie modelu jego wspierania w ramach współpracy międzypodmiotowej wymaga zidentyfikowania, kim w ogóle ów zdolny uczeń jest.

Zaprezentowano, podobnie jak w literaturze przedmiotu, dwa główne podejścia:

- podejście elitarne, wedle którego to uczeń posiadający ponadprzeciętny potencjał poznawczy i/lub uzdolnienie w jakiejś dziedzinie/dziedzinach (ok. 20% populacji to uczniowie zdolni, por. Limont, 2011);
- podejście egalitarne, wedle którego każdy uczeń to uczeń potencjalnie zdolny; jeśli środowisko oraz struktura osobowości (w tym samoocena, poczucie sprawstwa) będą stymulowały jego rozwój, to prawdopodobnie uczeń ów stanie się zdolnym (aktualnie).

Chcąc połączyć oba podejścia, uczestnicy doszli do wniosku, iż w opracowywanym modelu współpracy międzypodmiotowej szczególną rolę należy przypisać działaniom nastawionym na **tworzenie środowiska umożliwiającego ujawnienie się potencjału każdego ucznia** (środowisko stymulujące, kreatogenne, dostarczające zróżnicowanych wzmocnień). Im więcej będzie okazji do zainteresowania (wzbudzenia naturalnej ciekawości) uczniów, tym większa szansa ulokowania zasobów uwagi ucznia na konkretnym zagadnieniu (geneza zainteresowań).

II. Model współpracy

rojektowanie modelu współpracy międzypodmiotowej na rzecz uczniów zdolnych przebiegało według etapów (pomocna okazała się analiza studium przypadku z KARTY PRACY nr 5):

- 1) identyfikacja problemów w zakresie wspierania rozwoju uczniów zdolnych, w tym specyficznych potrzeb uczniów zdolnych
- 2) określenie celów wsparcia w ramach współpracy międzypodmiotowej
- 3) określenie działań zmierzających do realizacji celów
- 4) określenie podmiotów – wykonawców działań
- 5) opracowanie strategii wdrażania współpracy międzypodmiotowej.

Ad. 1. Uczestnicy seminarium wyodrębnili następujące problemy i potrzeby uczniów zdolnych:

- a) brak systemowego podejścia do identyfikacji uzdolnień uczniów; zbyt mała znajomość metod identyfikacji uzdolnień wśród nauczycieli, pedagogów i psychologów szkolnych; bardzo rzadka procedura diagnozowania uzdolnień uczniów w szkołach;
- b) brak globalnej identyfikacji potencjału uczniów zdolnych, w tym diagnozy kompetencji społeczno-emocjonalnych, twórczych i praktycznych (zarówno motorycznych, przedsiębiorczych, jak i otwartości na nowości - nowe doświadczenia); diagnoza uczniów zdolnych, jeśli już jest przeprowadzana, ma charakter wybiórczy (selektywny) – dotyczy zazwyczaj sfery poznawczej z pominięciem osobowości i kompetencji z tzw. „pogranicza” (np. stylów poznawczych, stylów myślenia, inteligencji społeczno-emocjonalnej, metapoznania);
- c) wielość zainteresowań (w tym często bardzo specjalistycznych) uczniów zdolnych, która wymaga odpowiedniego wsparcia merytorycznego i odpowiednich kompetencji eksperckich (a nauczyciel nie jest ekspertem w każdej dziedzinie);
- d) niski stopień rozwinięcia myślenia twórczego i innowacyjnego wśród uczniów zdolnych;
- e) niska motywacja do pracy nad rozwijaniem swoich zainteresowań (w przypadku uczniów zdolnych częstym zjawiskiem jest bardzo intensywna początkowa fascynacja problemem i równie dynamiczny spadek zainteresowania);
- f) deficyty uczniów zdolnych w zakresie kompetencji społeczno-emocjonalnych wynikające z asynchronii rozwojowej i poczucia „nieprzystawania” do otoczenia;
- g) niski stopień orientacji prospołecznej uczniów zdolnych;
- h) brak wsparcia uczniów zdolnych (i ich nauczycieli oraz rodziców) w zakresie identyfikacji predyspozycji edukacyjnych i zawodowych uczniów zdolnych (dostępne na rynku testy doradcze przeznaczone są dla całej populacji uczniów; nie uwzględniają specyfiki uczniów zdolnych, w tym wielości zainteresowania i silnej orientacji autonomicznej).

Ad. 2. Uczestnicy seminarium w odpowiedzi na zdiagnozowane problemy w zakresie wspierania uczniów zdolnych (jak i samych uczniów zdolnych) sformułowali następujące cele wsparcia w ramach współpracy wielu podmiotów:

- a1) wzrost wiedzy nauczycieli wszystkich poziomów edukacji z zakresu identyfikacji zdolności uczniów;
- a2) zwiększenie częstotliwości diagnozowania uzdolnień uczniów w szkołach;
- b) poszerzenie obszaru diagnozy potencjału uczniów zdolnych poprzez włączenie identyfikacji kompetencji społeczno-emocjonalnych, twórczych i praktycznych;
- c) zwiększenie udziału zajęć specjalistycznych (związanych z bardzo wąskimi zainteresowaniami) w ofercie kierowanej do uczniów zdolnych;
- d) rozwinięcie myślenia twórczego i innowacyjności wśród uczniów zdolnych;
- e) zwiększenie i ustabilizowanie motywacji do pracy nad rozwijaniem swoich zainteresowań wśród uczniów zdolnych;
- f) rozwinięcie kompetencji emocjonalno-społecznych i praktycznych wśród uczniów zdolnych;
- g) rozwinięcie orientacji prospołecznej wśród uczniów zdolnych;
- h) stworzenie możliwości wspierania nauczycieli i rodziców uczniów zdolnych, ale przede wszystkim samych uczniów w procesie diagnozy predyspozycji edukacyjnych i zawodowych.

Ad. 3 i 4.

<i>cel</i>	<i>działania</i>	<i>podmioty realizujące działania</i>
a1	Szkolenia dla nauczycieli z zakresu identyfikacji uzdolnień (min. 30-godz.)	Ośrodki doskonalenia nauczycieli, biblioteki pedagogiczne
a2	Przeprowadzenie diagnoz uzdolnień uczniów w szkołach (ze szczególnym uwzględnieniem szkół podstawowych i gimnazjów)	Poradnie psychologiczno-pedagogiczne, szkoły, które zatrudniają przeszkolonych nauczycieli, uniwersytety i inne uczelnie wyższe (wykorzystanie psychologów i pedagogów prowadzących badania edukacyjne do przeprowadzenia diagnoz w szkołach, wykorzystanie studentów-praktykantów po IV roku psychologii)
	Spotkania informacyjne z rodzicami uczniów zdolnych dot. potrzeby diagnozy uzdolnień dzieci	Rodzice, szkoły, pracownicy poradni psychologiczno-pedagogicznych
b	Szkolenia dla nauczycieli z zakresu identyfikacji mocnych i słabych stron uczniów zdolnych (min. 30 godz.)	Ośrodki doskonalenia nauczycieli, biblioteki pedagogiczne

	Stworzenie e-sieci współpracy nauczycieli, pedagogów i psychologów dotyczącej metod identyfikacji mocnych i słabych stron uczniów zdolnych	Szkoły, poradnie psychologiczno-pedagogiczne, biblioteki pedagogiczne, uczelnie wyższe prowadzące badania z zakresu psychologii i pedagogiki
c	Utworzenie międzyszkolnych kółek zainteresowań (trudno jest stworzyć specjalistyczne kółko zainteresowań w ramach jednej placówki ze wzg. na małą liczbę uczniów zainteresowanych danym tematem)	Szkoły, organy prowadzące szkoły, fundacje, miejskie domy kultury, biblioteki
	Zorganizowanie zajęć warsztatowych na uczelniach z ekspertami z danego zakresu	Uczelnie wyższe, szkoły, fundacje
	Zorganizowanie zajęć w przedsiębiorstwach z danej branży	Przedsiębiorstwa, szkoły
	Dostarczanie uczniom najnowszych publikacji papierowych i elektronicznych dotyczących danej dziedziny	Biblioteki pedagogiczne, szkoły
d	Zorganizowanie zajęć warsztatowych w centrach transferu technologii	Placówki B+R (w tym szczególnie centra transferu technologii), szkoły
	Organizowanie spotkań z „Pięknymi umysłami”	Teatry, uczelnie wyższe, wydawnictwa, przedsiębiorstwa, miejskie domy kultury, inne placówki kulturalne
	Prowadzenie e-learning’owego treningu kreatywności	Biblioteki pedagogiczne, ośrodki doskonalenia nauczycieli
e	Rozwinięcie idei tutoringu (zdolni studenci opiekują się zdolnymi uczniami)	Uczelnie wyższe, szkoły
	Stworzenie możliwości uczestniczenia w „grupie wsparcia” dla uczniów zdolnych, w ramach której uczestnicy wspólnie pracują nad motywacją autoteliczną ; zachęcenie uczniów do aplikowania w ramach rekrutacji do programów wspierania talentów (np. Krajowy Fundusz na rzecz Dzieci)	Poradnie psychologiczno-pedagogiczne, szkoły, Krajowy Fundusz na rzecz Dzieci

	Spotkania z ludźmi sukcesu (analiza biograficzna, w której uwypuklona zostaje rola wewnętrznej motywacji w osiągnięciu sukcesu życiowego)	Teatry, uczelnie wyższe, przedsiębiorstwa, miejskie domy kultury, inne placówki kulturalne, osoby fizyczne, osoby uznane w danej społeczności (artyści, biznesmeni)
f	Tworzenie międzyszkolnych sieci współpracy między uczniami zdolnymi, praca nad wspólnymi projektami	Szkoły, ośrodki doskonalenia nauczycieli, fundacje
	Międzyszkolne wycieczki dla uczniów zdolnych (uczniowie zdolni wyalienowani często ze swojej klasy, świetnie nawiązują kontakt z innymi uczniami zdolnymi, spoza klasy)	Szkoły, ośrodki doskonalenia nauczycieli, fundacje
	Letnie Akademie Talentu (dwutygodniowe warsztaty dla uczniów uzdolnionych z terenu danego województwa)	Samorząd wojewódzki, Kuratorium Oświaty, szkoły, uczelnie wyższe
g	Zaangażowanie uczniów zdolnych w wolontariat	fundacje, stowarzyszenia, lokalne placówki kulturalno-oświatowe
	Rozwijanie idei mentoringu (uczeń zdolny opiekuje się uczniem z trudnościami szkolnymi)	Szkoły, rodzice (przekonanie samych rodziców do idei mentoringu)
	Promowanie idei budowania dobra wspólnego poprzez spotkania z ludźmi reprezentującymi, np. III sektor	Fundacje, stowarzyszenia
h	Szkolenia dla nauczycieli z zakresu doradztwa edukacyjno-zawod. dla uczniów zdolnych	Ośrodki doskonalenia nauczycieli, biblioteki pedagogiczne
	Utworzenie grupy wsparcia dla rodziców uczniów zdolnych	Poradnia psychologiczno-pedagogiczna, rodzice
	Organizowanie pogadarek z rodzicami uczniów zdolnych dot. planowania ścieżki eduk.-zawod. dzieci zdolnych	Poradnia psychologiczno-pedagogiczna, rodzice

Ad. 5.

Strategia wdrażania lokalnego modelu współpracy na rzecz uczniów zdolnych:

<i>Etapy</i>	<i>Działania</i>	<i>Podmiot monitorujący organizację działania</i>
1. Konsultacje międzypodmiotowe prowadzące do zawiązania koalicji na rzecz uczniów zdolnych	Spotkanie dyrektorów szkół, poradni, bibliotek, ośrodków doskonalenia nauczycieli, przedstawicieli samorządów, instytucji III sektora, przedsiębiorców mające na celu powołanie koalicji na rzecz uczniów zdolnych ; wyłonienie reprezentantów podmiotów tworzących koalicję do Rady Programowej	Kuratorium Oświaty (poziom województwa) Wydział Oświaty w Urzędzie Miasta/Urzędzie Gminy (poziom gminy)
2. Adaptacja modelu do warunków lokalnych	Rada Programowa po konsultacjach z rodzicami, nauczycielami, pracownikami poradni, wykorzystując dostępne wyniki badań lokalnych i ogólnopolskich adaptuje wypracowany model wg etapów: 1) identyfikacja problemów w zakresie wspierania rozwoju uczniów zdolnych, w tym specyficznych potrzeb uczniów zdolnych 2) określenie celów wsparcia w ramach współpracy międzypodmiotowej 3) określenie działań zmierzających do realizacji celów 4) określenie podmiotów – wykonawców działań.	Koalicja na rzecz uczniów zdolnych (lub wyznaczony podmiot)
3. Opracowanie harmonogramu działań i podmiotów odpowiedzialnych za poszczególne zadania	Opracowanie dokumentu zawierającego harmonogram działań i podmioty odpowiedzialne za realizację poszczególnych zadań. Odpowiedzialność danego podmiotu nie oznacza, że realizuje dane zadanie w pojedynkę, ale, że w sposób szczególny monitoruje współpracę międzypodmiotową w danym zakresie.	Koalicja na rzecz uczniów zdolnych (lub wyznaczony podmiot)
4. Ewaluacja realizacji modelu współpracy	Wypracowanie narzędzi ewaluacji umożliwiających zbadanie jakości oddziaływania modelu współpracy międzypodmiotowej na uczniów zdolnych (z uwzględnieniem opinii i postaw możliwie wszystkich	Koalicja na rzecz uczniów zdolnych (lub wyznaczony podmiot)

	podmiotów zaangażowanych we współpracę, w tym rodziców uczniów zdolnych)	
5. Coroczna modyfikacja elementów wypracowanego modelu (rekonstrukcja)	Wyniki prowadzonej ewaluacji powinny zostać wykorzystane do sformułowania rekomendacji korekty modelu. Rada Programowa zatwierdza zmiany i monitoruje proces ich wdrażania.	Koalicja na rzecz uczniów zdolnych (lub wyznaczony podmiot)

BIBLIOGRAFIA

- Deutsch, M., Coleman, P. (2008). *Rozwiązywanie konfliktów*. Kraków: Wyd. UJ.
- Dyrda, B. (2000). *Syndrom nieadekwatnych osiągnięć jako niepowodzenie szkolne uczniów zdolnych. Diagnoza i terapia*. Kraków: IMPULS.
- Heller, K. (2004). Identification of Gifted and Talented Students. *Psychology Science*, vol. 46, s. 302-323.
- Karwowski, M. (2006). Motywowanie uczniów do działań twórczych – między romantyzmem a behawioryzmem. *Ruch Pedagogiczny*, 3-4, 13-27.
- Karwowski, M. (2009). *Klimat dla kreatywności*. Warszawa: Wyd. Difin.
- Klus-Stańska, D., Nowicka, M. (2013). *Sensy i bezsensy edukacji wczesnoszkolnej*. Gdańsk: HARMONIA.
- Limont, W. (2011). *Uczeń zdolny. Jak go rozpoznać i jak z nim pracować?* Sopot: GWP.
- Mönks, F. (2008). Identification and education of the gifted learner. W: J. Łaszczyk, M. Jabłonowska (red.), *Uczeń zdolny wyzwaniem dla współczesnej edukacji* (s. 79-85). Warszawa: Wydawnictwo Akademii Pedagogiki Specjalnej.
- Kijewska-Dąbrowska, I., Lipiec, K. (red.) (2012). *Rola akademickich ośrodków innowacji w transferze technologii*. Warszawa: Wyd. MEN.
- Renzulli, J. (2003). Conception of giftedness and its relationship to the development of social capital. W: N. Colangelo, G. Davis (red.), *Handbook of gifted education* (s. 75-87). Boston: Pearson Education.